

Dkt. Robert Vannoy, Wafalme, Hotuba ya 4

© 2012, Dkt. Robert Vannoy, Dkt. Perry Phillips, Ted Hildebrandt

Maandishi ya Wafalme, Historia ya Kumbukumbu la Torati, Msisitizo Mkuu

Maandishi ya Wafalme katika Maandishi ya Kimasora (MT) na Septuagint (LXX)

Basi, hebu tuangalie sehemu ya maandishi, kisha kile nilichokisambaza tutakichukua kuanzia mstari wa 15 na kuendelea. Sasa nyenzo hizi zote ni aina za utangulizi tu za mambo kadiri nilivyoziweka kwenye vipeperushi. Kumbuka wiki iliyopita tulijadili majina, maudhui ya jumla, muundo wa kitabu, uandishi, vyanzo, umri wa utunzi, na kisha ukurasa wa 13 tunafika kwenye "maandishi." Kwa hivyo hebu tuangalie sehemu ya maandishi kwanza, na kisha tutaendelea na kipeperushi kipya. Utangulizi wa RK Harrison wa *Agano la Kale* unasema maandishi ya Kiebrania ya wafalme yana upotovu mwingi, na kwa madhumuni ya ujenzi upya, toleo la Septuagint ni msaada muhimu sana. Ni fupi kuliko maandishi ya Kimasoreti na mawazo ya kuhifadhi tofauti zinazoaminika zaidi. Kwa ujumla, LXX inategemea aina safi zaidi ya Kiebrania kuliko ile iliyopo sasa. Vipande vya vitabu vya Wafalme vilipatikana kutoka mapango ya Qumran na vinaonekana kuunga mkono mtazamo kwamba hapo awali kulikuwa na maandishi ya Kiebrania ambayo yalikuwa karibu zaidi, kwa sehemu kubwa, na yale yaliyo chini ya Septuagint kuliko yale yaliyo chini ya maandishi ya Kimasora, na ambayo katika baadhi ya matukio, ni bora kuliko yote mawili.

Kwa mfano, kinachoonekana kuwa simulizi la pili la kuvurugika kwa ufalme liliongezwa baada ya 1 Wafalme 12:24 ya toleo la Septuagint. Lilisimulia matukio yanayohusiana na kifo cha Sulemani na utawala wa Rehoboamu na kutoa simulizi la uasi wa Yeroboamu pamoja na marudio ya nyenzo kutoka 1 Wafalme 11 na 12. Sweet anasema kwamba uongezaji huu ulikuwa ni uondoaji wa pili na tofauti wa hadithi ya kuvurugika, ukitegemea sawa na wa kwanza kwenye asili ya Kiebrania. Hata iwe thamani gani ya simulizi hili, hakuna shaka kwamba Septuagint na mara kwa mara uondoaji wake wa Lucian, ni muhimu kwa ajili ya utafiti wa maandishi wa kitabu cha Wafalme.

Sasa hiyo ni nyenzo ya kiufundi. Sitaki kuingia katika mjadala wa maandishi ya Wafalme. Maandishi ya Wafalme kwa namna fulani yanafanana na maandishi ya Samweli; ni changamano sana kwa sababu ni wazi, wakati wa uwasilishaji, kuna makosa kadhaa ambayo yameingia katika maandishi . Pia inaonekana wazi kwamba Septuagint inategemea utamaduni tofauti wa Kiebrania kuhusu asili, na maandishi ya sasa ya Kiebrania yanategemea maandishi ya Kimasoreti, kwa hivyo kulinganisha hoja za tofauti kuhusu mambo ya maandishi kunakuwa jambo la kiufundi sana. Ni jambo changamano, na nadhani katika visa vingi kuna kutokuwa na uhakika mwingi kama katika hali fulani unapendelea usomaji wa Septuagint kuliko usomaji wa Kimasoreti. Tusipate hisia potofu kwamba maandishi ya Wafalme ni kitu ambacho hakiaminiki kabisa. Ningesema kwamba tofauti hizi kwa kawaida ni mambo madogo ambayo hayaathiri uelewa wowote wa maandishi. Katika baadhi ya visa, kwa mfano, utakuwa na nomino yenye makala na maandishi ya Kiebrania lakini bila makala katika Septuagint. Kwa hivyo tofauti nyingi ni vitu vidogo sana vya aina hiyo, lakini kuna tofauti, na inaonekana kwamba katika baadhi ya visa Septuagint inaweza kuhifadhi usomaji unaopendelewa.

Ingawa Harrison, kuendelea hapa, bila shaka yuko sahihi katika kugawa nafasi muhimu ya Septuagint katika masomo ya maandishi ya Wafalme kwa ujumla, kuna eneo moja ambalo inaonekana hili halina msimamo, yaani la mpangilio wa nyakati. Ilifikiriwa kwa muda mrefu kwamba mpangilio wa nyakati wa Wafalme haukuwa wa kutegemewa kabisa. Inavyoonekana, watafsiri wa Septuagint walishiriki mtazamo huu na mara nyingi walibadilisha nambari katika maandishi katika jaribio la kuondoa baadhi ya matatizo haya. Edwin Thiele, katika *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings* ameonyesha kwamba maandishi ya Kimasora, yakieleweka kwa usahihi, yamehifadhi kwa usahihi data ya mpangilio wa nyakati ambayo, ingawa hayakueleweka, yalipitishwa kwa usahihi kwa karne nyingi za wakati.

Usawazishaji wa Utaratibu wa Wakati wa Wafalme wa Kaskazini na Kusini

Nilitaja tu kwamba nadhani katika darasa la mwisho kwamba tulikuwa na

usawazishaji wa utawala wa wafalme wa kaskazini na kusini. Unapojaribu kufanya hivyo kwa kujumlisha tu nambari, hutoka kwenye usawazishaji kwa muda mrefu, kwa mamia ya miaka. Hilo limekuwa jambo ambalo hapakuwa na suluhisho hadi Edwin R. Thiele alipoandika kitabu hiki, *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings*, na kutafuta njia ya kutatua tofauti hizo. Lakini unaona hoja inayozungumziwa: Licha ya ukweli kwamba utawala huo haukuonekana kusawazisha, ulihifadhiwa katika maandishi, ambayo ni ushuhuda wa usahihi wa uwasilishaji wa angalau sehemu hiyo ya maandishi. Ungetarajia kitu kutokea, kitu kama Septuagint, marekebisho fulani ikiwa ilikuwa tatizo dhahiri la usawazishaji. Kwa hivyo inaonekana kwamba angalau katika eneo hilo maandishi ya Kimasora yamehifadhi maandishi yanayopendelewa. Kama *Grey 1 na 2 Kings*, ukurasa wa 45, inavyosema, "Nambari za Septuagint zinawakilisha juhudi za kuoanisha mpangilio wa matukio wa utata unaojulikana. Kawaida huzidisha tatizo na kufichua ujinga wa mifumo ya upangaji tarehe katika Israeli na Yuda. Ukishaelewa mifumo ya upangaji tarehe, matatizo mengi ya usawazishaji hupotea." Lakini hadi hilo lilipojadiliwa na Thiele, kulikuwa na uelewa mdogo sana wa tatizo hilo.

Bado kuna kazi kubwa ya kufanya katika kutathmini maandishi ya Wafalme. Tazama makala, "Ukosoaji wa Maandishi wa Agano la Kale," na Bruce Waltke katika *The Biblical Criticism: Historic, Literary and Textual*, Zondervan, 1978. Kwa hivyo nimetaja hilo kuhusu maandiko ili upate angalau wazo fulani la swali hilo.

Tuendeleo kwenye kijitabu hicho kipya. Thiele sasa anachapishwa katika toleo jipya, toleo la hivi karibuni zaidi kuliko toleo la awali. Pia aliandika aina ya muhtasari mfupi, uliopendwa na watu wengi wa kazi yake kubwa. Ilichapishwa, na nadhani iliitwa, *The Chronology of the Hebrew Kings*, na hiyo ni karatasi ndogo ambayo ilikuwa muhtasari mzuri wa kazi kubwa; lakini karatasi hiyo ndogo bado haijachapishwa, kwa bahati mbaya, lakini kazi kubwa zaidi.

Historia ya Kumbukumbu ya Torati Theolojia ya historia ya Kidemokrasia katika miaka 35 au 40 iliyopita imeona mjadala kamili, mgumu, na unaoendelea ukiibuka juu ya asili

na madhumuni ya kile kinachoitwa "Historia ya Kumbukumbu ya Torati." Sehemu kubwa ya mjadala huu inahusu lengo la kitheolojia, au kusudi, la mwanahistoria, au wanahistoria, waliotunga historia hii. Kumbuka nilitaja wiki iliyopita neno hilo "Historia ya Kumbukumbu ya Torati." Unaweza kutumia neno hilo kwa kile ambacho ningeona kama njia halali, na pia linaweza kutumika kwa njia ambayo nadhani inakiuka mtazamo wa juu wa Maandiko. Neno lenyewe lilifanywa kuwa maarufu na Martin Noth, hilo ndilo wazo lake kwamba kulikuwa na mwandishi aliyeishi katika kipindi cha uhamisho ambaye wakati huo aliathiriwa na kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Bila shaka, Noth alielewa kitabu cha Kumbukumbu la Torati kuwa si cha Musa bali kilikuwa cha kuanzia mwaka 621 KK, wakati wa Yosia, muda mfupi kabla ya uhamisho. Lakini mwandishi huyu aliyeishi uhamishoni aliathiriwa na theolojia ya Kumbukumbu la Torati na kisha akatunga mkusanyiko mzima wa nyenzo kuanzia kitabu cha Kumbukumbu la Torati hadi mwisho wa 2 Wafalme. Lakini Kumbukumbu la Torati lilikuwa utangulizi, unaweza kusema, wa kazi yake. Lina theolojia yake ambayo alitaka iakisiwe katika kazi iliyobaki, kwa hivyo basi Yoshua, Waamuzi, Samweli, na Wafalme wote wanasemekana kuathiriwa na historia hii ya Kikuhani.

Inawakilisha historia ya kipindi chote cha historia ya Israeli huko Kanaani, iliyoandikwa kutoka kwa mtazamo wa mwanatheolojia wa kilimo, hiyo ni Historia ya Kumbukumbu la Torati.

Sasa, fikiria matokeo. Inakulazimisha kuelewa mengi yaliyoandikwa katika historia kwamba si maandishi ya kihistoria yanayotegemeka kwa sababu amepotosha historia kwa mitazamo iliyoandikwa inayolingana na muundo huu wa kitheolojia. Anaandika marehemu, akionyesha theolojia yake kutoka nyakati za awali, na kwa kufanya hivyo analazimisha mambo kuendana na muundo huo ambao kwa kweli haujawahi kutokea. Inaonekana kwangu kwamba mtazamo huo ni kitu ambacho hakiendani na Biblia kama Maandiko Matakatifu.

Hata hivyo, unaweza kutumia neno hili kuakisi kitu ambacho nadhani ni kweli, na hiyo ni kwamba, vitabu vya Yoshua, Waamuzi, Samweli, na Wafalme vinaakisi mawazo

ya kitheolojia ya kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Sidhani kama kuna swali lolote kuhusu hilo. Jambo ni kwamba, Kumbukumbu la Torati linapaswa kuwekwa mahali ambapo Biblia inakiweka, wakati wa Musa, ikielezea uhusiano wa Bwana na watu wake katika Agano la Sinai. Uhusiano huo ndio ulioongoza mwenendo wa matukio katika karne nyingi. Kwa hivyo waandishi, ambao nisingewaona kama mwandishi mmoja aliyeishi uhamishoni, lakini mwandishi wa kitabu cha Yoshua, mwandishi wa kitabu cha Waamuzi, mwandishi wa Samweli, mwandishi wa Wafalme, wote walikuwa watu waliohama katika mkondo huo wa mawazo.

Kwa hivyo walipojenga historia yao ya vipindi hivyo mbalimbali, walisimulia hadithi hii, kama mambo yalivyotokea, na mambo yalitokea kama yalivyokuwa yamepangwa, unaweza kusema, kutoka kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Bwana alisema ukiwa mtiifu, kutakuwa na baraka; ukigeuka, kutakuwa na laana. Historia ya Israeli ilionyesha hilo, likitokea kwa karne nyingi. Kwa hivyo kwa maana hiyo unaweza kusema kuna njia halali ambayo unaweza kuzungumzia theolojia ya Kiyahudi ya historia, lakini hebu tuendeleo kidogo nayo.

Tabia, Kusudi na Msisitizo wa Wafalme A. Mwandishi anatoa Historia ya Wafalme wa Israeli na Yuda kutoka kwa

Mtazamo wa Agano . Moja ni tabia na kusudi la Wafalme wa 1 na 2 kama inavyoonekana kwa msisitizo na muundo wake. Kwa ujumla, nadhani uchunguzi ufuatao unaweza kuthibitishwa kutokana na kutafakari Wafalme wa 1 na 2:

A. Mwandishi anatoa historia ya wafalme wa Israeli na Yuda kutoka kwa mtazamo wa agano. Nadharia inayoongoza ni kwamba ustawi wa taifa ulitegemea utii wa mfalme na watu kwa majukumu yao ya agano kama ilivyoainishwa katika Agano la Musa. Nadhani hiyo ni kanuni ya msingi ya kitabu cha Wafalme nadhani hiyo inatumika pia kwa nyenzo za Yoshua, Waamuzi na Samweli. Unapokuja kwa Wafalme, unazungumzia Kipindi cha Ufalme, na una historia ya kipindi hicho kutoka kwa mtazamo wa agano. Nadharia inayoongoza ni ustawi wa taifa unategemea utii wa mfalme na watu

kwa majukumu yao ya agano.

B. Tathmini ya Kinabii ya Historia ya Israeli Kulingana na Kanuni ya Agano

B. Uchambuzi wa historia ya Israeli kutoka kwa mtazamo huu wa agano unaweza kupatikana katika Yoshua hadi 2 Wafalme. Vitabu hivi kwa pamoja vinaitwa "Manabii wa Zamani" katika mapokeo ya Kiyahudi. Kuna maana halisi ambayo vitabu hivi vinaweza kusemwa kuwa na tathmini ya kinabii ya historia ya Israeli, kulingana na kanuni ya agano. Nadhani neno hilo "Manabii wa Zamani" ni jina zuri, kwa kile tunachokiita vitabu vya kihistoria kwa kawaida.

Mara nyingi tunaichukulia historia kama aina ya matukio ya kurekodi matukio kwa njia isiyo na malengo. Lakini nadhani uandishi halisi wa historia huhusisha mitazamo kila wakati. Mwanahistoria anatathmini yaliyoendelea kulingana na vigezo fulani, akihukumu mambo, na kuandika chochote kile kilichoanzia . Waandishi wa vitabu hivi vya Yoshua hadi 1 na 2 Wafalme wanaleta mtazamo huu wa agano katika tathmini yao ya kile kilichokuwa kikiendelea katika Israeli. Hilo linaakisiwa, nadhani, la Tafsiri ya kinabii, unaweza kusema. Ni ufafanuzi wa umuhimu wa kile kilichokuwa kikiendelea. Ni tafsiri ya kinabii, ambayo ningesema, ni tafsiri iliyoongozwa na roho. Kwa maana hiyo, ni mtazamo wa Mungu mwenyewe kuhusu umuhimu wa matukio haya ambao tunao mbele yetu.

Historia ni jambo la ajabu sana. Ukijaribu kutathmini umuhimu au maana ya matukio, na jinsi Mungu anavyofanya kazi na kile ambacho Mungu anafanya katika historia, una maoni mengi tofauti. Ukimuuliza mtu mmoja, litakuwa jambo moja, na kila mtu mwingine litakuwa jambo lingine. Linaweza kuwa jambo gumu sana. Isipokuwa una neno la Mungu linalotafsiri, nadhani ni vigumu sana kuelewa haswa jinsi ya kutathmini kinachoendelea. Hilo ndilo tulilo nalo katika Yoshua, Waamuzi, Samweli, na Wafalme; ni tafsiri ya historia iliyoongozwa na roho.

C. Mtazamo wa Agano wa Mwandishi/Mkusanyaji wa Wafalme

C. Uteuzi na tabia ya nyenzo zilizojumuishwa katika 1 na 2 Wafalme lazima zieleweke na kutathminiwa kuhusiana na mtazamo wa agano wa mwandishi/mkusanyaji wake. Sasa, nasema mwandishi/mkusanyaji kwa sababu tu nadhani mwandishi wa 1 na 2 Wafalme alikuwa mtu aliyetumia vyanzo. Tulizungumzia hilo wiki iliyopita. Alikuwa na vyanzo mbalimbali; alivitumia, akaviweka pamoja, na akaunda kitabu hiki, lakini alifanya hivyo kwa njia moja; kwa hivyo unaweza kumwita mwandishi/mkusanyaji. Kusudi la mwandishi halikuwa kuwasilisha historia ya kisiasa, kiuchumi ya kipindi cha ufalme wa Israeli kulingana na kanuni za historia ya kisasa, ya kidunia. Haikuwa kusudi lake. Mwandishi anatoa hukumu ya agano, badala ya kisiasa-kiuchumi, kuhusu umuhimu wa wafalme mbalimbali na matendo yao.

Kwa mfano, kutoka kwa mtazamo wa mwanahistoria wa kidunia, Omri alikuwa mmoja wa wafalme muhimu zaidi wa Ufalme wa Kaskazini. Lakini utawala wake umekataliwa katika mistari sita, 1 Wafalme 16:23-28. Omri ametajwa katika Siria miaka mia moja baada ya wakati wake kama mfalme muhimu katika Ufalme wa Kaskazini. Unaweza kutarajia Mwisraeli kumpa Omri vyombo vingi vya habari . Alianzisha Samaria kama mji mkuu wa Ufalme wa Kaskazini na kuanzisha nasaba iliyodumu kwa muda mrefu. Alikuwa mfalme muhimu. Mwandishi wa Wafalme hakupendezwa sana na mistari sita.

Kwa njia hiyo hiyo, jukumu muhimu la Yeroboamu wa Pili wa kaskazini linaelezwa kwa ufupi katika 2 Wafalme 14:23-29. Yeroboamu wa Pili aliufikisha Ufalme wa Kaskazini kwenye kilele chake kisiasa na kiuchumi, hata kupanua mipaka yake kuelekea kaskazini. Lakini Yeroboamu si wa umuhimu mkubwa kwa mwandishi wa Wafalme.

Yosia Kama Mfano   Kama mfano mwingine, mwandishi haambii chochote kuhusu miaka 18 ya kwanza ya utawala wa Yosia lakini anaanza maelezo ya utawala wake na matengenezo yaliyoanza katika mwaka wa 18 wa utawala wake. 2 Wafalme 22:3 inafuata. Kuna sura chache hapo kuhusu matengenezo ya Yosia, alipowaita Israeli warudi

kwa Bwana na kuadhimisha Pasaka. Matukio muhimu ya kisiasa katika mashariki ya kale yaliyohusisha Misri, Babeli, Ashuru, na mabadiliko makubwa katika nguvu ya kisiasa ya Syria hadi Babeli yanapuuzwa isipokuwa yanahusiana na kifo cha Yosia. Wakati wa Yosia, ulikuwa na mabadiliko makubwa ya madaraka yaliyokuwa yakiendelea katika ulimwengu wa kale. Mabadiliko hayo ya madaraka yalikuwa mabadiliko kutoka kwa utawala wa Ashuru hadi utawala wa Babeli. Misri ilihusika katika mabadiliko hayo ya madaraka. Lakini unaona, hiyo ni moja ya hatua muhimu sana kuhusu historia ya kisiasa. Wafalme hata hawataji hilo. Wafalme wanasema chochote kuihusu. Sababu pekee inayokufanya upate dokezo lolote la jambo kama hilo ni kwa sababu Farao Neko wa Misri alipanda kwenda kuwasaidia Waashuri.

Yosia, kwa sababu yoyote ile, Wafalme hatuambii hilo pia, lakini alitoka kujaribu kumzuia Neko na akauawa, na tunaambiwa jinsi alivyouawa katika vita hivi na Farao Neko, lakini hiyo ndiyo sababu pekee inayotajwa. Hakuna jaribio la kutathmini kilichokuwa kikiendelea katika uwanja wa kimataifa na kisiasa. Hakuna kinachosemwa kuhusu nia zilizomfanya Yosia kumpinga Farao Neko. Badala yake, wasiwasi ni kama wafalme walikuwa na upotovu mkubwa kutoka kwa agano au uboreshaji mkubwa wa agano. Hawa wanapata umakini mkubwa. Mtu kama Yosia, mtu kama Hezekia, ambaye alikuwa na mageuzi, uboreshaji wa agano, wanapata umakini mkubwa. Kisha unapata mtu kama Manase au Ahabu ambaye aliacha agano na kuwaongoza watu katika ibada ya sanamu. Wao pia wangeweza kupata umakini mkubwa. Lakini Wafalme wanaopata umakini mkubwa, unaona, ni wale wafalme wanaoonyesha mitazamo mizuri au isiyofaa kuelekea majukumu ya agano; wao ndio wanaopata umakini mkubwa.

Manase kama Mfano   Manase, 2 Wafalme 21:1-19, ni mfano wa upotovu kutoka kwa agano. Hapa tena, ni kutotii kwake agano ndiko kunakosisitizwa badala ya vipengele vya kisiasa vya utawala wake kama vile, kwa mfano, ushiriki wake katika siasa za Ashuru huko Misri, ambao unapitishwa wote pamoja katika 2 Wafalme. Tunaujua kutoka kwa kumbukumbu za Ashuru pekee ambapo Manase anatajwa katika maandishi kutoka

kwa Esarhaddon na Ashurbanipal. Unaona, wakati Wafalme wanaposhughulikia utawala wa Manase, haiingii katika ushiriki wake katika ulimwengu wa kimataifa na kisiasa. Alihusika kwa sababu kumbukumbu hizi za Ashuru zinarejelea hilo. Wafalme hawatuambii chochote kuihusu. Wafalme wanatuambia kuhusu jinsi alivyogeuka kutoka kwa Bwana na uhamisho wa Manase kwenda Babeli. Alihamishwa hadi Babeli na Waashuri; kulikuwa na mapambano ya udhibiti wa Babeli wakati huo kati ya Wababeli na Waashuri, na huu ulikuwa mwanzo wa kuinuka kwa Babeli. Lakini uhamisho wa Manase kwenda Babeli na toba yake ya baadaye inahusiana tu katika 2 Mambo ya Nyakati 33:10 -13. Hata hatujaambiwa kuihusu katika Wafalme.

Ahabu ni mtawala mwingine aliyepewa matibabu mengi, si kwa sababu ya umuhimu wa kisiasa wa kipekee, bali kwa sababu ya vitisho vikubwa vya uaminifu wa agano vilivyotokea katika Israeli wakati wa utawala wake.

Kwa upande mzuri, Hezekia na Yosia wanatendewa kwa njia kubwa kwa sababu ya kuhusika kwao katika ufufuo wa agano. Ni katika mtazamo huu kwamba wafalme wote wa kaskazini wanasemekana kufanya maovu machoni pa Bwana na kutembea katika njia ya Yeroboamu mwana wa Nebati ambaye aliwafanya Israeli kutenda dhambi. Yeroboamu mwana wa Nebati ndiye mfalme wa kwanza wa kipindi cha Ufalme wa Kaskazini Uliogawanyika, na aliweka ndama hao wa dhahabu huko Dani na Betheli. Wafalme wote wa kaskazini waliomfuata walifuata desturi hiyo, na hivyo wanasemekana kufanya maovu machoni pa Bwana.

Sawa, hiyo ilikuwa "C" ambayo wazo la msingi hapo ni kwamba uteuzi na tabia ya nyenzo zilizojumuishwa katika Wafalme lazima zieleweke kutoka kwa mtazamo huu wa agano. Sio aina ya tathmini ya kisiasa-kiuchumi ya kipindi cha ufalme katika Israeli - ni tathmini ya agano.

D. Mwandishi Anasisitiza Uhusiano kati ya Unabii na Utimilifu

D. Mwandishi anasisitiza uhusiano kati ya unabii na utimilifu katika maendeleo ya kihistoria katika uzoefu wa taifa la Israeli. Kuna msisitizo mwingi juu ya unabii na

utimilifu. Kwa maneno mengine, mambo yametokea katika uzoefu wa kihistoria wa Israeli. Tunaambiwa mapema, na kisha yakatokea. Kama Gerhard von Rad, *Theolojia ya Historia ya Kumbukumbu la Torati na Wafalme wa 1 na wa 2*, katika "Tatizo la Heksateuki na Insha Nyingine," alivyosema, utabiri na utimilifu huenea katika kitabu kizima cha Wafalme. Anaorodhesha mifano kumi na moja ya hili ambapo kwa kawaida utimilifu huanzishwa kwa usemi fulani kama vile, "Kulingana na neno la Bwana alilolinena kwa kinywa cha [nabii fulani]," au nukuu nyingine inayofanana na utimilifu. Unakutana na hilo mara kumi na moja. Matokeo ya msisitizo huu katika kitabu cha Wafalme ni kwamba historia ya kipindi hiki haionyeshwi kama mchanganyiko fulani wa matukio ya ghafla yanayotokana na makutano ya matukio fulani, bali mkondo wa historia ya Israeli huamuliwa na Mungu mkuu anayetawala historia yote na anaongoza hatima ya kihistoria ya Israeli kulingana na makusudi yake.

Sasa huo ni mtazamo kuhusu historia, kwamba kuna Mungu anayedhibiti historia na anayeweza kusema mapema kwamba hili au lile litatimia, na linatimia. Unapata aina hiyo ya mfuatano katika Wafalme: unabii na utimilifu unapopitia kipindi hiki cha historia.

E. Manabii Wenyewe Kama Wajumbe wa Agano Wana Umaarufu

E. Sio tu kwamba unabii na utimilifu vina jukumu muhimu katika muundo wa kitabu cha Wafalme, manabii wenyewe katika nafasi yao kama wajumbe wa agano wanapewa umaarufu. Eliya na Elisha wanapewa habari nyingi katika majaribio yao ya kuwageuza watu waache ibada ya sanamu na kuwarudisha kwenye utii wa agano. Eliya na Elisha huenda wanapata umakini zaidi katika vitabu vya Wafalme kuliko watu wengine wawili. Wao ni maarufu sana; kuna nyenzo nyingi zilizotolewa kwa huduma ya Eliya na mrithi wake Elisha. Manabii wengine ambao huduma zao zinarejelewa ni pamoja na: Ahiya, 1 Wafalme 11:29; Shemia, 1 Wafalme 12:22; Yehu, 1 Wafalme 16:1; Mikaya, 1 Wafalme 22; Hulda, 2 Wafalme 22:14; Yona, 1 Wafalme 14:23-27; na Isaya, 2

Wafalme 19. Unaona, ni wawili wa mwisho tu, Yona na Isaya, ndio wanaoitwa manabii wa kisheria, au wa maandishi, ambao wametupa kitabu cha Maandiko kinachoitwa kwa jina lao. Manabii wengine, huenda waliandika, huenda hawakuandika, lakini kama wangeandika, haikuhifadhiwa na kujumuishwa katika orodha ya Maandiko. Lakini kuna msisitizo mkubwa juu ya manabii na jukumu la manabii katika kuwaita wafalme kutii njia ya agano.

F. Ahadi ya Bwana kwa Daudi Iliyochanganywa na Utii/Kutotii Agano

F. Ingawa mwandishi anasisitiza utii au kutotii kwa Israeli kwa majukumu yake ya agano kama jambo muhimu kwa hatima ya kihistoria, wakati huo huo alitambua umuhimu mkubwa wa ahadi ya Bwana kwa Daudi - kwamba nasaba yake ingedumu milele. Ahadi hii ya kimungu kwa nyumba ya Daudi na jiji la Yerusalemu, ambalo alisababisha jina lake likae, pia ilikuwa sababu katika uamuzi wa uzoefu wa kihistoria wa Israeli. Hili linaonekana, katika marejeleo ya "taa," ambayo Bwana alikuwa amemwahidi Daudi.

Hebu tuangalie marejeleo yake kadhaa ili uweze kuona ninachozungumzia. 1 Wafalme 11:36: “Huu ni wakati wa mgawanyiko wa ufalme na Bwana anasema, “Nitampa mwanawe kabila moja, [yaani, mwana wa Sulemani] ili Daudi mtumishi wangu awe na taa mbele zangu sikuzote Yerusalemu, mji niliouchagua niuweke jina langu.” Sulemani alipomwacha Bwana, na Yeroboamu alipoasi wakati wa urithi wa Rehoboamu kwenye kiti cha enzi cha Yuda , Bwana anasema atahifadhi ukoo wa Daudi kwa kumpa Rehoboamu kabila la Yuda. Sababu ya hilo ni kwamba, “Daudi mtumishi wangu awe na taa mbele zangu sikuzote Yerusalemu.” Sababu yake ni kwamba Mungu alikuwa amemwahidi Daudi ufalme huo wa milele, na ahadi hiyo ina athari kwenye historia. Bwana alihifadhi kiti cha enzi cha Daudi kwa sababu ya ahadi yake.

Angalia 15:4: “Hata hivyo, kwa ajili ya Daudi, Bwana, Mungu wake, alimpa taa huko Yerusalemu, kwa kumwinua mwana wa kumrithi, na kwa kumfanya Yerusalemu kuwa imara. Kwa maana Daudi alikuwa amefanya yaliyo mema machoni pa Bwana, wala

hakukosa kushika amri zozote za Bwana, siku zote za maisha yake, isipokuwa katika kisa cha Uria, Mhiti.”

Unaona, mstari huo unapaswa kusomwa pamoja na kile kinachokuja kabla. Tunamzungumzia Abiya na unasoma katika mstari wa 3, “Akafanya dhambi zote alizofanya baba yake kabla yake. Moyo wake haukuwa mkamilifu kwa Bwana, Mungu wake, kama moyo wa Daudi baba yake ulivyokuwa. Hata hivyo, kwa ajili ya Daudi, Bwana akampa taa huko Yerusalemu kwa kumlea mwana wa kumrithi.”

Unaona, jambo ninalojaribu kusema ni kwamba ahadi kwa Daudi pia ni sababu katika jinsi historia ya Israeli inavyoendelea. Kuna marejeleo mengine kadhaa kuhusu kwamba 2 Wafalme 8:19 ni nyingine. Pia inaonekana katika marejeleo ya jumla zaidi kuhusu ahadi kwa Daudi (1 Wafalme 8:20, 25; 9:5), na athari ambayo hii ina katika maendeleo maalum ya kihistoria katika historia ya baadaye ya Yuda. Tazama 1 Wafalme 11, 12, na 13:11-32. Mwandishi wa Wafalme anajua sana kwamba jambo lingine ambalo lilikuwa jambo muhimu katika historia ya Israeli lilikuwa ahadi ambayo Bwana alikuwa amempa Daudi.

G. Maisha na Utawala wa Daudi ni Kiwango Bora Ambacho Maisha ya Wafalme wa Baadaye Yanapimwa

G. Mwandishi wa Wafalme hakazii tu ahadi ya kimungu kwa Daudi na nyumba yake na ushawishi ambao hii ilikuwa nao katika uzoefu wa kihistoria wa Israeli, lakini pia anatomia maisha na utawala wa Daudi kama kiwango bora ambacho maisha ya wafalme wa baadaye hupimwa. Na hapo ndipo tunapokutana na kifungu hicho mara kwa mara, tunasoma kimoja tu, lakini wacha nichague kimoja hapa kiholela. Angalia 15:11 kwa sababu hiyo ndiyo sura ile ile tuliyoifungua 15:11 ni: “Asa akafanya yaliyo mema machoni pa Bwana, kama Daudi baba yake alivyofanya.” Unaona, aina hiyo ya usemi ambapo mtu anafanya jambo ambalo anasifiwa kwalo, na kisha ulinganisho unafanywa kwa Daudi kama kiwango ambacho wafalme huhukumwiwa, Daudi akiwa bora - hilo hufanywa mara kwa mara. Katika hili mwandishi anaonyesha mtazamo chanya kuelekea

taasisi ya ufalme kwa ujumla, na ule wa Daudi haswa. Sidhani kama unaweza kusema kwamba mwandishi wa Wafalme ana mtazamo hasi kabisa kuelekea ufalme. Sasa, ni kweli kwamba wafalme mara kwa mara hushindwa kufikia ubora, na wanahukumiwa kwa hilo, lakini hiyo haimaanishi kwamba mwandishi ana mtazamo hasi kabisa kuhusu ufalme. Hilo linaonyeshwa, nadhani, kwa jinsi anavyomzungumzia Daudi

. H. Kusudi la Kuwaelezea Watu Walio Uhamisho Sababu ya Kudhalilishwa Kwa Sababu Walivunja

Agano Wakati mambo haya yote, sikumbuki yalikuwa mangapi, lakini A hadi G yanapochukuliwa pamoja, inaonekana wazi kwamba 1 na 2 Wafalme imeandikwa ili kuwaelezea watu walio uhamishoni kwamba sababu ya hali yao ya kudhalilishwa ni kwamba walikuwa watu wanaovunja agano. Kumbuka kwamba imeandikwa uhamishoni. Wamepitia hukumu, na hii ndiyo sababu wanapoangalia historia yao. Nadhani imeelezwa waziwazi kwao. Mungu ni mtakatifu na mwenye haki katika kuwaletea uhamishoni.

Tunaona hili kuhusu Ufalme wa Kaskazini katika 2 Wafalme 17:6-23. Hebu tuangalie hilo. Nadhani hiyo ni sura muhimu kwa sababu hiyo ndiyo anguko la Ufalme wa Kaskazini, na hilo likitokea, maelezo yanatolewa kuhusu kwa nini Ufalme wa Kaskazini ulienda uhamishoni. Umesoma katika mistari 5 au 6 ya kwanza jinsi Waashuri walivyokuja, wakaivamia Samaria, wakaiteka, na kisha wakawahamisha Waisraeli hadi Ashuru.

Angalia mstari wa 7: “Haya yote yalitokea kwa sababu Waisraeli walikuwa wamemtenda dhambi Bwana, Mungu wao, aliyewaleta kutoka Misri kutoka chini ya mkono wa Farao, mfalme wa Misri. Waliabudu miungu mingine, wakafuata desturi za mataifa ambayo Bwana alikuwa ameyafukuza mbele yao, na pia desturi ambazo wafalme wa Israeli walikuwa wamezianzisha. Waisraeli walitenda kwa siri mambo yasiyofaa dhidi ya Bwana, Mungu wao. Kuanzia mnara wa walinzi hadi mji wenye ngome, walijijengea mahali pa juu katika miji yao yote . Walisimamisha mawe matakatifu na nguzo za Ashera juu ya kila kilima kirefu na chini ya kila mti wenye majani mabichi. Katika kila mahali

pa juu, walifukiza uvumba kama mataifa ambayo Bwana alikuwa ameyafukuza mbele yao walivyofanya. Walifanya mambo maovu yaliyomkasirisha Bwana. Waliabudu sanamu, ingawa Bwana alikuwa amesema, ‘Msifanye hivi.’ Bwana aliwaonya Israeli na Yuda kupitia manabii wake wote na waonaji, akisema, ‘Geukeni na kuziacha njia zenu mbaya. Shikeni amri zangu na amri zangu, sawasawa na sheria yote niliyowaamuru baba zenu, na niliyowapa ninyi kupitia watumishi wangu manabii.’”

1. Manabii Kuwaita Warudi Kwenye Agano

Unaona, hiyo ilikuwa kazi ya manabii, kuwarudisha kwenye agano, kuwarudisha kwenye utii wa sheria. “Lakini hawakutaka kusikiliza, wakawa na shingo ngumu kama baba zao ambao hawakumtumaini Bwana, Mungu wao.” Na kuna mstari wa 15, “Walikataa amri zake, na agano alilofanya na baba zao, na maonyo aliyowapa.” Hiyo ndiyo kiini cha yote. “Walikataa amri zake, na agano.” Walifuata sanamu; waliiga mataifa. Mstari wa 16: “Waliacha amri za Bwana.” Mstari wa 18: “Kwa hiyo Bwana alikasirika na Israeli, akawaondoa kutoka mbele zake.” Hiyo ndiyo hoja, na kitabu cha Wafalme kinawaelezea watu walio uhamishoni kwa nini wako katika hali hii ambayo wanajikuta.

Angalia jinsi mstari wa 18 unavyoendelea; kwa sababu sura hii iko katika muktadha wa anguko la Ufalme wa Kaskazini. Bila shaka, mwandishi anaishi uhamishoni, anaishi wakati ambapo Ufalme wa Kusini ulikuwa umefanya jambo lile lile. Na kwa hivyo, angalia anachosema, "Ni kabila la Yuda pekee lililobaki, na hata Yuda hawakuzishika amri za Bwana Mungu wao." Unaona, ni hukumu ile ile inayokuja juu ya Yuda. Hata Yuda hawakuzishika amri za Bwana Mungu wao, walifuata desturi ambazo Israeli walikuwa wameanzisha. Kwa hivyo, Bwana aliwakataa watu wote wa Israeli. Maelezo ya sura ya 17 ni maelezo ya kwa nini hayatumiki kaskazini tu, bali pia kusini. Na hiyo ndiyo suala. Walikataa agano. Kwa hivyo akawatesa, akawatia mikononi mwa wanyang'anyi, hadi alipowafukuza kutoka mbele zake; hiyo inazungumzia Yuda, Ufalme wa Kusini. Sawa, kwa hivyo tunaona hili kuhusu Ufalme wa Kaskazini katika 2 Wafalme

17:6-23. Tunaiona kuhusiana na Ufalme wa Kusini katika 2 Wafalme 17:18-20 katika mistari hiyo miwili ambayo tumeiangalia hivi punde.

2 Wafalme 21 inatuambia kuhusu utawala wa Manase. Na unaposoma kuhusu utawala wa Manase, mfalme mwovu zaidi wa kusini, Bwana anasema kwa sababu ya Manase, uhamisho wa Yuda hauepukiki. Utakuja, umeamuliwa, umewekwa. Baada ya Manase, unapata pamoja na Yosia matengenezo, lakini hayatoshi. Ni kuchelewa sana wakati huo kwa sababu hukumu imeamuliwa. Katika 2 Wafalme 22 na 23 matengenezo chini ya Yosia yanaonekana kama madogo sana na yamechelewa sana (Tazama 2 Wafalme 23: 26 na 27). Mistari ya 26 na 27 inasema, "Hata hivyo, Bwana hakuacha hasira yake kali, iliyowaka juu ya Yuda kwa sababu ya yote ambayo Manase alikuwa amefanya ili kumkasirisha. Kwa hiyo Bwana akasema, 'Nitamwondoa Yuda pia kutoka mbele zangu kama nilivyomwondoa Israeli, nami nitaukataa Yerusalemu, mji niliouchagua, na hekalu hili, ambalo nilisema, 'Jina langu litakuwa hapo.'" Hata ukweli kwamba alikuwa amesababisha jina lake kukaa hekaluni huko Yerusalemu haukuwa kitu ambacho kwa njia fulani kingehakikisha kuendelea kuishi kwa Yuda walipokuwa wakimwacha kila mara. Kwa hivyo kitabu hicho kimsingi ni uchambuzi wa historia ya Israeli, unaotolewa kuelezea sababu za kuharibiwa kwa Yerusalemu na uzoefu wa uhamisho.

Hata hivyo, hii haimaanishi kwamba yote yamepotea na kwamba hakuna tumaini la wakati ujao. Mwandishi anaweka ahadi kwa Daudi katika mtazamo katika historia yote. Licha ya kutotii kwa Israeli na utambuzi wa laana za Agano la Sinai, matokeo ya ahadi yake kwa Daudi kwa wakati ujao wa Israeli hayajatekelezwa au kutolewa maoni. Lakini ahadi hiyo ni muhimu katika kitabu cha Wafalme kama msingi ambao Israeli inaweza kutazama wakati ujao ikiwa na sababu nzuri ya matumaini badala ya kukata tamaa. Ni katika uhusiano huu kwamba von Rad katika makala yake "Tatizo la Heksateuki" anasema kuhusu 2 Wafalme 25:27-30--hiyo ndiyo sehemu ya mwisho kabisa ya kitabu ambapo Yehoyakini, ambaye alikuwa amepelekwa Babeli na kuwekwa gerezani anaachiliwa kutoka gerezani huko Babeli. Von Rad anasema -- "Ni wazi,

hakuna kinachosemwa hapa kwa maneno ya kitheolojia tu. Lakini dalili iliyopimwa kwa uangalifu inatolewa tukio linalorejelewa ambalo lina umuhimu mkubwa kwa Mreno wa Kiyahudi kwani hutoa msingi ambao Yahweh angeweza kujenga zaidi ikiwa angetaka. Katika matukio yote msomaji lazima aelewe kifungu hiki kuwa ishara ya ukweli kwamba ukoo wa Daudi haujafikia mwisho usioweza kubadilika." Mwishoni mwa kitabu, ukoo wa Daudi bado uko sawa. Yehoyakini bado yuko hai; ameachiwa kutoka gerezani. Hujui kitakachotokea zaidi ya hapo. Mwandishi hakisi. Sawa, hayo yote yalikuwa chini ya kichwa hiki, "Tabia na Kusudi la Wafalme wa 1 na 2 Kama Zinavyoonekana katika Msisitizo na Muundo huu."

2. Historia ya Kireno ya Martin Noth na Gerhard von Rad

Acha nikupe tu wazo la aina za msisitizo unaouona na jinsi hilo linavyoakisi kusudi la kitabu. Sawa, "2" "Maoni Mafupi Kuhusu Mbinu za Historia ya Kumbukumbu la Torati Iliyotetewa na Martin Noth na Gerhard von Rad." Kwanza Martin Noth, alikuwa mwanzilishi wa "Historia ya Kumbukumbu la Torati" hii yote kwa maana ya kiufundi ya neno hilo. Martin Noth alipendekeza wazo kwamba Kumbukumbu la Torati yote hadi 2 Wafalme ilikuwa kazi ya mwanahistoria wa Kumbukumbu la Torati wa Enzi ya Uhamisho. Hata hivyo, maoni mengi, historia hii ya Kumbukumbu la Torati haina maono kabisa kwa wakati ujao. Maslahi pekee ni katika wakati uliopita. Haoni mwelekeo wowote wa kieskatolojia katika kazi hiyo, na anasema kwamba mwanahistoria wa Kumbukumbu la Torati hakuna mahali anapothibitisha au kudokeza kwamba historia ya Israeli inaweza kuwa na mwendelezo zaidi ya janga lililoletwa juu yao na Mungu kwa sababu ya dhambi zao. Ni historia iliyokamilika. Anabainisha kuwa 2 Wafalme 25:27-30 haina marejeleo yoyote ya urejesho wa siku zijazo, wala kwa mtazamo wowote haijitoi tafsiri kama hiyo. Mtazamo huu hasi Noth anaona kuwa unaendana na Kumbukumbu la Torati, ambalo lilitamka laana kwa kutotii.

Sasa, kama unaijua Kumbukumbu la Torati, unaweza kusema: "Vipi kuhusu Kumbukumbu la Torati 30?" Hii inasema Bwana ataleta toba, na wanapojua, watu

waliotawanyika wanarudi. Noth anaona Kumbukumbu la Torati 30:1-4 kama nyongeza ya baadaye. Yote yanatokana na mfululizo muhimu. Wakati kifungu kama hicho hakiendani na nadharia hiyo, husemwa kila mara kuwa hakikuwepo hapo awali . Inaonekana wazi kwamba katika mtazamo huu kuna kushindwa kutoa kipaumbele cha kutosha kwa ahadi ya Daudi, na kazi yake katika masimulizi ya Wafalme. Nadhani hilo ni jambo ambalo limepuuzwa . Tathmini yake ni hasi sana, na bado mada hiyo ya Daudi inayopitia kitabu hicho ni jambo chanya. Sasa inakubalika kwamba wafalme hao waliokuja katika ukoo wa Daudi hawakuishi kulingana na wazo hilo, lakini hata hivyo ahadi hiyo inabaki kuwa sawa. “Nitakupa nasaba idumuyo” inarudi kwenye 2 Samweli 14:7.

Von Rad & Heilsgeschichte [Historia ya Wokovu]

Tuendeleo kwa von Rad. Noth na von Rad wote ni wasomi wa kisasa, wenye mantiki, wakosoaji, na si wasomi wa kiinjili. Huku wakitarajia nadharia ya fasihi ya Noth ya mwanahistoria wa Kidemokrasia, von Rad hakubaliani na mtazamo wa Noth kuhusu lengo au kusudi la ulimwengu. Kiini cha mtazamo wa von Rad kuhusu historia ya Kidemokrasia ni theolojia ya "Neno la Mungu," -- istilahi yake -- ambayo anaipata ndani yake. Neno hili linatangazwa kwanza katika Kumbukumbu la Torati na kisha kurudiwa katika nyenzo zingine. Kinachotokea ni athari ya neno hili la kutosha. Ni utendaji kazi wa neno hili, ambao hufanya historia kuwa *heilsgeschichte* , "historia ya wokovu." *Heilsgeschichte* ni neno la Kijerumani la "historia ya wokovu." Hata hivyo, neno hili linalaani (kama inavyoonekana katika laana kama Kumbukumbu la Torati 28:15 na inayofuata) na linaweka huru (kama inavyoonekana katika ahadi ya Kimasihi ya 2 Samweli 7). Zote mbili zina ufanisi sawa katika historia. Kilichotokea na kitakachotokea katika historia ya Israeli kinategemea neno hili lenye sehemu mbili, ambalo kimsingi analiona kama sheria na injili, na si matukio yenyewe. Kwa sababu hii, historia ya Israeli iko wazi kuelekea wakati ujao. Mwisho wa 2 Wafalme unaacha nafasi kwa ajili ya utimilifu unaowezekana wa ahadi ya Kimasihi katika siku zijazo.

Kwa hivyo, historia ya Kumbukumbu la Torati haina kusudi hasi kama ilivyokuwa kwa Noth, lakini iko wazi kwa uwezekano wa kurejeshwa kwa nyumba ya Daudi. Mtazamo wa Von Rad unaonekana kuhalalisha maudhui ya Yoshua kupitia Wafalme vizuri zaidi kuliko wa Noth; hata hivyo, mbinu yake inahusisha mawazo kadhaa ambayo yanaiba nyenzo thamani ya kweli na ya kudumu kwetu kama kitu ambacho tunaweza kukita na kuimarisha imani yetu wenyewe. Nadhani hii ni muhimu. Kwa *historia ya Von Rad* na *heilsgeschichte*, maneno mawili ya Kijerumani yanarejelea aina mbili tofauti za historia. *Heilsgeschichte* ni "historia ya wokovu, na *historia* "historia" katika maana ya kile kilichotokea. *Heilsgeschichte* si historia katika maana ya kile kilichotokea: Ni historia inayoaminika, historia iliyoundamwa. *Historia* ni historia katika maana ya kile kilichotokea. Kwa von Rad *heilsgeschichte* na *historia* zimetenganishwa vikali. Maslahi yake si katika *historia*, katika kile kilichotokea bali katika *heilsgeschichte* ya *kukiri* anayoipata katika masimulizi ya kihistoria ya Agano la Kale. Hii hatimaye ina maana kwamba masimulizi ya kihistoria ya Yoshua hadi 2 Wafalme hayatuambii mengi kuhusu kile kilichotokea kweli. Yanatuambia kile mwanatheolojia fulani aliyeishi uhamishoni alichiamini kuhusu umuhimu wa kitheolojia wa historia ya Israeli na athari gani hii inaweza kuwa nayo kwa siku zijazo.

Kwa mfano, tunapozungumzia kiwango kinachodaiwa kuwa cha lazima cha umoja wa kidini, ambacho kinatumika kwa wafalme wote wa kipindi cha ufalme na mwanahistoria wa Kidemokrasia, mtazamo wa mtu kama von Rad, kwa kweli, ni mtazamo ulioenea, ni kwamba mwandishi huyu ana wazo hili kwamba Kumbukumbu la Torati lilihitaji kuwekwa katikati ya ibada. Kulikuwa na mahali pamoja tu halali pa ibada, na hapo palikuwa Yerusalemu. Wafalme wote wa kipindi chote wangetathminiwa kama walifuata au la kiwango hicho cha kuwekwa katikati ya ibada.

Sasa, mbinu yao inadhani kwamba wazo la kuweka ibada katika sehemu kuu halikutokea hadi wakati wa Yosia na kitabu cha sheria kilichopatikana hekaluni hapo. Inadaiwa kilikusanywa wakati wa Yosia na kinadaiwa kuwa cha Musa -- wakati ambacho hakikuwa hivyo -- kwa kusudi maalum la kuweka nguvu kwa Yerusalemu na manabii na

makuhani wa Yerusalemu kwa kuweka mipaka ya ibada zote halali huko Yerusalemu. Kulingana na mpango wa von Rad, hilo linarudi nyuma hadi Wellhausen: harakati hiyo katika historia ya Israeli kutoka sehemu nyingi za ibada hadi mahali pamoja pa ibada ilifikia kilele wakati wa Yosia. Kwa hivyo unaona kinachoendelea hapa: Kwa kuzungumzia "kiwango cha lazima kinachodaiwa cha umoja wa kidini ambacho kinatumika kwa wafalme wote wa kipindi cha ufalme na mwanahistoria wa Kidemokrasia," von Rad anasema, "Bila shaka haikujulikana katika Kipindi cha Kifalme." Hilo ndilo hitaji la kuweka ibada katika sehemu kuu kwa sababu halikufika hadi 621 KK.

Zaidi ya hayo anasema, “Katika kila kipindi cha historia, yaliyopita siku zote, kwa kiasi fulani, huhukumiwa vibaya na matumizi ya kibinafsi ya viwango ambavyo vimekuwa vimefungwa katika enzi ya baadaye.” Hilo ndilo analosema limetokea katika historia hii yote. Kiwango hiki cha mwisho kimetumika kwa wafalme ambao wameishi kabla ya wakati ambapo kiwango hicho kilikuwepo. Wanahukumiwa na kiwango ambacho hakikuwepo hata katika wakati ambao waliishi. Anasema, “Katika kila kipindi kilichopita siku zote, kwa kiasi fulani, huhukumiwa vibaya na matumizi ya kibinafsi ya viwango ambavyo vimekuwa vimefungwa katika enzi ya baadaye.” Hata hivyo anaendelea kusema kwamba, “Nukuu hii haimaanishi kwamba kunaweza kuwa na shaka yoyote kuhusu usahihi wa kweli, na kwa kweli ni lazima, wa kufanya hukumu kama hizo.”

Kumbuka kwamba usawa unahusishwa na hukumu ya mwanatheolojia, si ukweli wa matukio yanayoripotiwa. Nadhani hilo ndilo tatizo lake. Ukitaka kuzungumzia usawa kwa njia fulani yenye maana, inaonekana kwangu lazima uzungumzie usawa wa ukweli. Hazungumzii ukweli kwa maana ya kile kilichotokea. Anazungumzia usawa wa hukumu hii, ambayo ni matumizi ya kibinafsi ya sheria kabla haijawapo. Anajaribu kuingiza aina fulani ya usawa katika kitu ambacho ni wazi si hivyo, angalau kama ninavyoelewa anachosema.

Anazungumzia zaidi kuhusu "mapungufu dhahiri ya maandishi ya kihistoria ya

mwanahistoria wa Kidemokrasia (*Theolojia ya Agano la Kale* , uk. 336). Anasema, "Mwanademokrasia hakuwa tena na viwango sahihi vya matukio mengi ya zamani, lakini wasiwasi wake uko tu kwenye umuhimu wa kitheolojia wa majanga yaliyozipata falme hizo mbili. Ni wasiwasi huu ulioibua mtazamo huu kuhusu historia."

Kwingineko , von Rad anazungumzia mwanahistoria wa Kidemokrasia akifanya kazi na aina mbalimbali za nyenzo za kitamaduni. Anasema, "Mara nyingi nyenzo hii haikujitosheleza kwa urahisi na mtazamo wa kimsingi wa kitheolojia wa Mwanademokrasia. Kwa mfano, nyenzo zinazohusiana na agano la Daudi," von Rad anasema, "hazina msingi kabisa wa agano la Daudi. Lakini mwanahistoria wa Kidemokrasia hakuzitenga kwa sababu hii."

Historia ya Kidemokrasia Dhidi ya Agano la Daudi Sababu yake ni ya msingi wa agano la Daudi ni kwamba nyenzo kuhusu Daudi ni chanya. Wazo ni kwamba watu walioathiriwa na Kumbukumbu la Torati walikuwa dhidi ya ufalme kwa sababu ufalme ulikiuka ufalme wa Bwana. Nyenzo kuhusu Daudi ni chanya kwa hivyo haziendani na theolojia ya Kidemokrasia.

Nadhani hilo ni jambo lisiloeleweka lenyewe, lakini ndivyo anavyolisoma. Anachosema ni, "Mambo hayo ya agano la Daudi hayana msingi wowote lakini mwanahistoria wa Kumbukumbu la Torati hakuyatenga kwa sababu hii. Hii inaonyesha wazo kwamba kuna mgogoro wa msingi kati ya agano la Musa na la Daudi, kila moja likionyesha mila tofauti na mambo yanayovutia tofauti." Huo ni mtazamo wa von Rad. Una mila mbili tofauti hapa ambazo hazipaswi kuunganishwa, kwa hivyo basi unaleta mgogoro kati ya agano la Sinai na agano la Daudi.

Anasema katika *The Problem of the Hexateuch* , "Katika kuchukua mapokeo haya yaliyoimarika sana, Mwana-Kumbukumbu amehama mara moja kutoka katika mazingira yake ya asili ya kitabu cha Kumbukumbu la Torati ambapo mtazamo wake wa kitheolojia ulianzia. Upana ambao Mwana-Kumbukumbu anatumia mapokeo yake unaonyesha kwamba mapokeo ya Kidemokrasia hayangeweza kushikilia msingi wake hapa. Dhana

yenye nguvu sana ya Kimasihi ilikuwa imeingia ndani yake na kudai kusikilizwa.” Kwa hivyo mwandishi huyu, akifanya kazi na mapokeo haya tofauti, wote walikuwa na nguvu sana kiasi kwamba hakuweza kuondoa mambo ya Daudi, kwa hivyo anajaribu kuyajumuisha, lakini yana mvutano dhidi ya theolojia ya Kidemokrasia; angalau huo ndio mtazamo wa von Rad.

Mtu anapoelewa mtazamo hasi wa von Rad kuhusu historia ya masimulizi ya kihistoria ya Yoshua hadi Wafalme, mtu analazimika kuhitimisha kwamba mkazo wake kuhusu utendaji kazi wa neno la Mungu katika historia ya Israeli [na mara nyingi huzungumzia hilo], si kitu ambacho kina uhalisia kama ilivyoripotiwa, bali ni muundo wa kitheolojia wa mwanatheolojia wa Kidemokrasia. Utendaji kazi wa neno la Mungu kwa kweli ni muundo tu wa mwanatheolojia wa Kidemokrasia kwa mtazamo wa von Rad.

Uchambuzi wa Historia wa Vannoy dhidi ya Heilgeschichte Nadhani unaweza kuchukua mengi anayosema kuhusu neno la Mungu na kazi yake kwa njia halali na kujifunza kitu kutoka kwake -- ikiwa unaweza kulitenganisha na muundo wake unaoupa umuhimu tofauti kabisa. Mgawanyiko huu kati ya *heilsgeschichte*, "historia ya kukiri," na *historia*, kwa maana ya historia au mambo yanayotokea kweli, ndio tatizo kubwa la mbinu ya von Rad ya fasihi ya Agano la Kale. Ingawa mengi yanaweza kujifunza kutokana na uchambuzi wa kitheolojia wa von Rad wa Agano la Kale, lazima yachukuliwe kutoka kwake na kubadilishwa kuwa mbinu inayoepuka mgongano wa asili ambao mfumo wa von Rad unakuza kati ya ukweli wa kihistoria na ukweli wa kidini. Kwa von Rad, ukweli wa kihistoria na ukweli wa kidini hufanya kazi katika viwango viwili tofauti. Inaonekana kwangu mfano wa kibiblia ni kwamba ukweli wa kidini umejengwa juu ya ukweli wa kihistoria; vyote viwili hufanya kazi pamoja.

Lakini v kwenye Rad inatoa muundo wa kitheolojia. Anahusisha tu marejeleo ya kihistoria kwa mwandishi aliyeishi uhamishoni na mwandishi huyo anawakilisha historia ya Israeli kwa njia ambayo neno la Mungu lilikuwa na jukumu na kazi muhimu katika kuamua mwendo wa historia ya Israeli alipoandika historia. Lakini ni historia iliyokiriwa;

ni muundo wa kitheolojia. Hazungumzii kuhusu kitu ambacho kilitokea kwa kweli kwa maana hiyo.

Imenakiliwa na Nathan Levad, Peter Lee, Moriah O'Neil, Valerie Plichta, Erika Sanderson,
Charaliz Isaac na kuhaririwa na Peter Story
Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt
Hariri ya mwisho na Dkt. Perry Phillips
Imesimuliwa tena na Dkt. Perry Phillips